

DOPAD ENVIRONMENTÁLNÍ POLITIKY NA ČINNOST MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ

THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL POLICY ON THE BUSINESS OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

Jana Hornungová, Markéta Klímková

Abstract: *In the last years, the corporate governance has achieved the large development. All businesses must adapt to market development and the related economic development. Modern trends in society call for improving the quality and adapting to the surroundings of the enterprises because of their competitiveness. This is the driving power of innovation in all enterprises. One of these new trends is the environmental policy that adapts activities of enterprises to environmental protection, which is one of the important factors of success. From the perspective of environmental policy and its impact on enterprises is necessary to target activities to comply with environmental requirements. The following article describes the impact of environmental policy to the activities of small and medium-sized enterprises, which have the same responsibilities of environment like the other major companies. The article includes research of the questionnaire method. The analysis of the questions in the questionnaire shows us the current position and relationship to the environment for SMEs. Respondents were small and medium-sized enterprises in the Czech Republic.*

Keywords: *Small and Medium – sized Enterprises, Environmental Policy, Company.*

JEL Classification: *Q50.*

1 Úvod

Požadavky na environmentální legislativu a provádění kroků ke zlepšení ekoúčinnosti mohou být pro malé a střední podniky (MSP) dosti náročné. Pod vedením Evropské unie (EU) vznikla spousta programů na podporu MSP při dosahování souladu s právními předpisy v oblasti životního prostředí. V rámci EU představují malé a střední podniky přibližně 99 % všech podniků a vytvářejí 57 % hospodářské přidané hodnoty. Z těchto údajů vyplývá, že mají významný podíl na hospodářské činnosti v EU. Jednotlivé subjekty jako individualisti mají sice malý dopad na životní prostředí, ale kombinace jejich aktivit představuje účinek značný. Je tedy patrné, že dopad na životní prostředí nemají pouze velké podniky, ale i ty menší, proto je nutné, aby součástí úsilí při řešení ekologických problémů byly i MSP. Jedině tak může být dosaženo pokroku. Pokud však společnosti zlepší své ekologické chování, vede to k motivaci potřeby dodržet předpisy a prosazování nařízení ze strany úřadů. Zavedení a správný chod environmentálního managementu může vést ke

snížení nákladů, spokojenosti zákazníků, dodavatelů, zlepšení image firmy či k navýšení obchodních příležitostí. Tlak na podporu životního prostředí je pro malé a střední podniky obrovský a Evropská komise si tento problém velice dobře uvědomuje a proto se snaží různými programy těmto podnikům pomoci. [1, 4]

Cílem tohoto příspěvku je poukázat na vliv environmentální politiky na činnost malých a středních podniků v České republice. V současnosti je stále více a více po podnicích požadováno, aby svou činnost a aktivitu prováděly v souladu s množstvím požadavků a nařízení vlády. Všechny tyto činnosti však zvyšují náklady podniku a prověřují schopnost přizpůsobení se aktuální situaci. Na základě dotazníkového šetření, které bylo provedeno v rámci specifického výzkumu, budou prezentovány oblasti environmentální politiky, kterým podniky čím dál tím více věnují svou pozornost.

2 Formulace problematiky

2.1 Charakteristika malých a středních podniků

Jak bylo již mnohokrát napsáno, Evropská unie považuje sektor malého a středního podnikání za páteř evropské ekonomiky a za hybnou sílu inovací, zaměstnanosti a sociální integrace. Česká republika se stala jednou ze zemí, v níž má charakter vývoje sektoru malého a středního podnikání ve vztahu k celkové ekonomice podstatný dopad na celkový ekonomický a zároveň i sociální vývoj země jako takové, tak i jednotlivých jejích regionů. Toto tvrzení lze jednoduše doložit údaji uvedenými na stránkách ČSÚ, podle nichž vykazovalo podnikatelskou činnost k 31. prosinci 2010 v ČR celkem 1.031.557 právnických a fyzických osob a z toho bylo 1.029.871 malých a středních podniků, což odpovídá 99,84% podílu na celkovém počtu aktivních podnikatelských subjektů. Taktéž stojí za zmínku, že dochází i k nárůstu podílů MSP na zaměstnanosti (61,2 %) a také na celkové výkonnosti ekonomiky (51,29 %). [2, 3, 4, 9, 10]

S definicí podniku se setkáváme v mnoha literaturách. Jednou z těchto definic je velmi stručné a výstižné popsání podniku jako souboru hmotných, osobních a nehmotných složek podnikání.

K tomu, abychom mohli hovořit o malých a středních podnicích, je nejprve nutné si tyto podniky z celé množiny všech podniků určitým způsobem vygenerovat. Mezi základní kritéria pro posouzení velikosti podnikatele, je počet zaměstnanců, velikost ročního obrátu a bilanční suma roční rozvahy (velikost aktiv). Hodnoty, které by se v případě posuzování např. počtu zaměstnanců či finančních veličin měly zohledňovat, by měly vycházet z údajů, vztahujících se k poslednímu uzavřenému zdaňovacímu období. Zároveň nesmíme opomenout, že by měly být vypočtené za období jednoho kalendářního roku. Malé a střední podniky podle Evropské unie jsou nadefinovány požadavky, které přijala Evropská komise 7. února 1996. Mezi základní kritéria, vycházející z této definice, patří počet zaměstnanců, obrat, celková hodnota aktiv a nezávislost. Od 1. ledna 2005 nabyla platnost nová definice malého a středního

podnikání, která je od tohoto roku taktéž uvedena v zákoně a vychází z novelizace Nařízení Komise (ES) č. 70/2001. Kritéria, vycházející z této novelizace, jsou:

- Za drobného, malého a středního podnikatele (podnik) se považuje podnikatel, který zaměstnává méně než 250 zaměstnanců a jeho roční obrat nepřesahuje 50 milionů EUR nebo jeho bilanční suma roční rozvahy nepřesahuje 43 milionů EUR.
- V rámci kategorie malých a středních podniků jsou malé podniky vymezeny jako podniky, které zaměstnávají méně než 50 osob a jejichž roční obrat nebo bilanční suma roční rozvahy nepřesahuje 10 milionů EUR.
- V rámci kategorie malých a středních podniků jsou drobní podnikatelé vymezeni jako podnikatelé, kteří zaměstnávají méně než 10 osob a jejichž roční obrat nebo bilanční suma roční rozvahy nepřesahuje 2 miliony EUR. [1, 2, 3, 10]

2.2 Environmentální politika v malých a středních podnicích

Je pravdou, že pro malé a střední podniky je problematické přesně stanovit, jaký dopad má jejich činnost na životní prostředí nebo které zákony se na ně vztahují. Ve srovnání s velkými podniky neplánují na delší dobu dopředu, nemají prostředky ani odborné znalosti, zaměřené na ekologické a právní otázky a zároveň nemají tak velký přístup ke kapitálu. Kapitál hraje velice důležitou roli a malé a střední podniky většinou investují do jiných oblastí, než do oblasti životního prostředí, která není pro ně z ekonomického hlediska tak přitažlivá.

Pokud však společnosti zlepší své ekologické chování, vede to k motivaci potřeby dodržet předpisy a prosazování nařízení ze strany úřadů. Avšak akce, jako inspekce, nestačí zajistit to, aby se předpisy dodržovaly, a jen velmi zřídka vedou k trvalejší změně chování. Tyto faktory přispívají k tomu, že MSP přicházejí o významné výhody, které by mohly přinést zekologičtění jejich provozu. Zavedení a správný chod environmentálního managementu může vést ke snížení nákladů, spokojenosti zákazníků, dodavatelů, zlepšení image firmy či k navýšení obchodních příležitostí. Tlak na podporu životního prostředí je pro malé a střední podniky obrovský a Evropská komise si tento problém velice dobře uvědomuje, a proto se snaží různými programy těmto podnikům pomoci.

Tradičně se velice často hovoří o environmentálních dopadech činností firem především v souvislosti s výrobními odvětvími a se stavebnictvím. Tyto sektory jsou, jak dobře víme, hlavními producenty emisí, prašných částic, toxických látek, hluku, odpadních vod atd. Tlak veřejného mínění ale začíná v posledních letech působit i na ostatní podnikatelské sektory. Především administrativní a provozní budovy společností poskytují obrovský prostor pro energetické úspory, třídění a recyklaci odpadů a preferenci environmentálně příznivých výrobků a materiálů. Vzhledem k velkému a neustále narůstajícímu počtu administrativních a provozních budov může i malé snížení jejich negativního environmentálního dopadu představovat velké snížení zátěže na životní prostředí. Environmentální politikou a vlivy na ŽP se začínají zabývat také společnosti, které mají pouze zprostředkovaný dopad na životní prostředí.

Jedná se např. o bankovní sektor, který svou investiční politikou může ovlivnit úspěšnost konkrétních projektů. [11, 12, 13]

Odpovědné chování k životnímu prostředí je třeba uplatňovat na dvou úrovních. Uvnitř firmy jde především o zajištění zdravého pracovního prostředí zaměstnanců, snižování spotřeby energií a vody, důsledné třídění a recyklování odpadů, dodržování zásad při manipulaci s nebezpečnými látkami atd. Aby bylo těchto výsledků dosaženo, musí společnost reorganizovat stávající výrobní cykly a často i zavést modernější technologie. Velmi výchovně působí i důsledné dodržování ekologicky odpovědného chování zaměstnanců na všech firemních úrovních. Pro vztah s veřejností a místní samosprávou je důležitější snižování negativních dopadů činnosti firmy na okolní prostředí a místní komunitu. Prvními podnikatelskými subjekty, které se začaly zabývat dopady svých činností na životní prostředí a sociálními aspekty svého působení, byly velké nadnárodní společnosti. Vzhledem k velkému rozsahu dopadů a nutnosti zveřejňovat některé ukazatele výkonnosti a vyčíslení vlivů na životní prostředí a společnost byl na tyto korporace vyvíjen velký tlak veřejnosti, spotřebitelů a médií. Na druhou stranu malé a střední podniky v současné době zaměstnávají 50 % všech osob, které jsou zapojeny do pracovního procesu. Toto číslo je dostatečným dokladem významu MSP na evropském trhu. MSP jsou specifické svou úzkou vazbou na lokální prostředí svého působení a také úzkou propojeností s životním prostředím.

Aby podnik mohl správně řídit svojí činnost ve vztahu k životnímu prostředí, vznikl systém EMS (Environmentální management systém). Tento systém je součástí řídicího systému podniku, který využívá organizační strukturu, činnosti, odpovědnosti, praktiky, postupy, procesy a zdroje podniku pro stanovení, realizaci a revizi environmentální politiky. Tento systém umožňuje přepracovat normativní, strategické a operativní aktivity v ochraně životního prostředí a podnikového environmentálního managementu do jednoho standardizovaného konceptu. EMS je založen na neustálém snižování vlivu podniku na životní prostředí a zlepšování podnikového systému environmentálního managementu. [11, 12, 13]

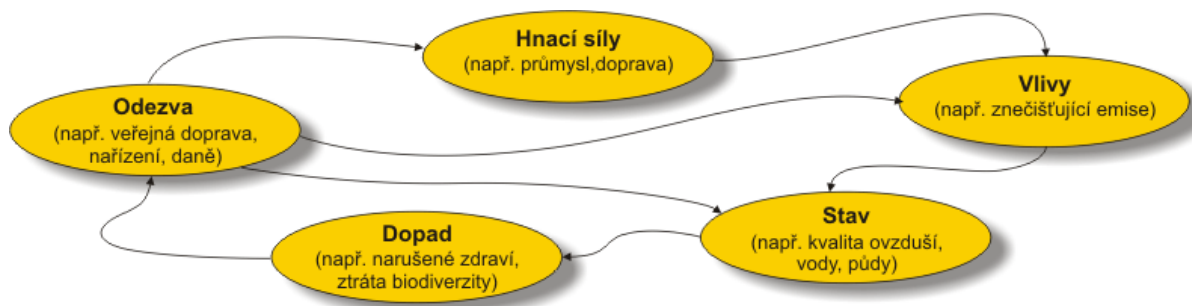
V České republice se v ekologicky orientovaném systému managementu vychází z normy ČSN EN ISO 14 000, reprezentované především kmenovou normou ČSN EN ISO 14001. Podle řady norem ČSN EN ISO 14 000 se řídí standardy při instalaci systémů environmentálního managementu a jejich auditu. Základní myšlenkou těchto mezinárodních norem je vést podniky ve všech oblastech k aktivnímu a samostatnému jednání v záležitostech životního prostředí. Rozvoj ekologických ukazatelů výkonnosti pomáhá při měření organizace ve spojitosti s životním prostředím. Mezinárodní standardy organizace neboli standardy na podporu udržitelného rozvoje, v sobě zahrnují jak standardy ISO pro kvalitu ISO 9000, tak pro životní prostředí ISO 14000. [8, 14]

Specifickým typem informací pro posouzení stavu a vývoje životního prostředí jsou ukazatele životního prostředí, tj. velmi agregované a komplexní indikátory, které jsou výsledkem zpracování a určité interpretace primárních dat a informací. Ministerstvo životního prostředí České republiky se začalo vážněji zabývat

problematikou ukazatelů životního prostředí asi v polovině devadesátých let minulého století, přičemž se vycházelo ze systému OECD, kde se indikátory staly nástrojem hodnocení účinnosti environmentální politiky daných členských zemí. V současné době se indikátorům věnuje řada mezinárodních institucí a organizací – např. OSN, OECD, Světová banka a na evropské úrovni Evropská agentura pro ŽP (EEA) nebo statistický úřad Evropské unie Eurostat. Ten sleduje několik sad ukazatelů, dotýkajících se životního prostředí, ať už se jedná o samotné environmentální indikátory či průřezové indikátory – vedle strukturálních indikátorů, založených na Lisabonské strategii, sem patří i indikátory udržitelného rozvoje. [5, 6]

Soubor klíčových environmentálních indikátorů zahrnuje osm témat z oblasti životního prostředí (klíma, znečišťování a kvalita ovzduší, vodní hospodářství a jakost vod, biodiverzita, lesy a krajina, odpady a materiálové toky, zdraví, financování ochrany životního prostředí) a tři témata z oblasti vlivu sektorů na životní prostředí (zemědělství, energetika a průmysl, doprava). Všechna témata představují priority jak Státní politiky životního prostředí ČR, tak i politiky EU.

Každý indikátor ze souboru je možné umístit v DPSIR rámci, viz Obr. 1, (D = hnací síly, P = tlaky, S = stav, I = dopady, R = reakce), který představuje vhodný model pro popis spojení lidských aktivit a životního prostředí. Hlavním cílem sady klíčových indikátorů je však soustředit se na priority politiky životního prostředí. Integrované posouzení celého rámce DPSIR představuje pouze základ pro pochopení kauzálních vazeb mezi vlivy socioekonomické sféry a kvalitou životního prostředí. [7]

Obr. 1: DPSIR rámec – model pro popis spojení lidských aktivit a ŽP

Zdroj: [7]

Klíčové indikátory jsou určeny pro různé skupiny uživatelů, kteří mají různé informační potřeby. Způsob hodnocení a tvorba klíčových zpráv jsou přitom zaměřeny především na tvůrce politiky životního prostředí, kteří mohou využívat výsledky ke sledování pokroku v rámci jednotlivých priorit dané politiky. Orgány veřejné správy mohou výsledky využít ke zpracování následných opatření a nástrojů, které budou směřovat k dosažení cílů, stanovených v hlavních koncepčních a strategických dokumentech v oblasti životního prostředí, ale i v sektorech národní ekonomiky, které mají hlavní vliv na kvalitu prostředí. [7]

3 Řešení problému

V rámci řešení specifického výzkumu č. FP – J-10-2 na fakultě Podnikatelské s názvem „Integrace environmentální, ekonomické a sociální výkonnosti podniku: Empirická analýza českých malých a středních podniků (MSP)“ byla jednou z jeho částí také analýza dotazníkového šetření. Osloveny byly podniky v celé České republice bez rozlišení velikosti (malé a střední podniky byly následně vybrány). Firmy byly dotazovány prostřednictvím elektronické pošty. Bylo rozesláno 1000 dotazníků v období mezi koncem září a začátkem října 2010. Vyplněné dotazníky postupně přicházely do konce listopadu 2010 a k jejich vyhodnocení bylo dokončeno na konci ledna 2011. Na dotazníkovém šetření se podílely autorky článku.

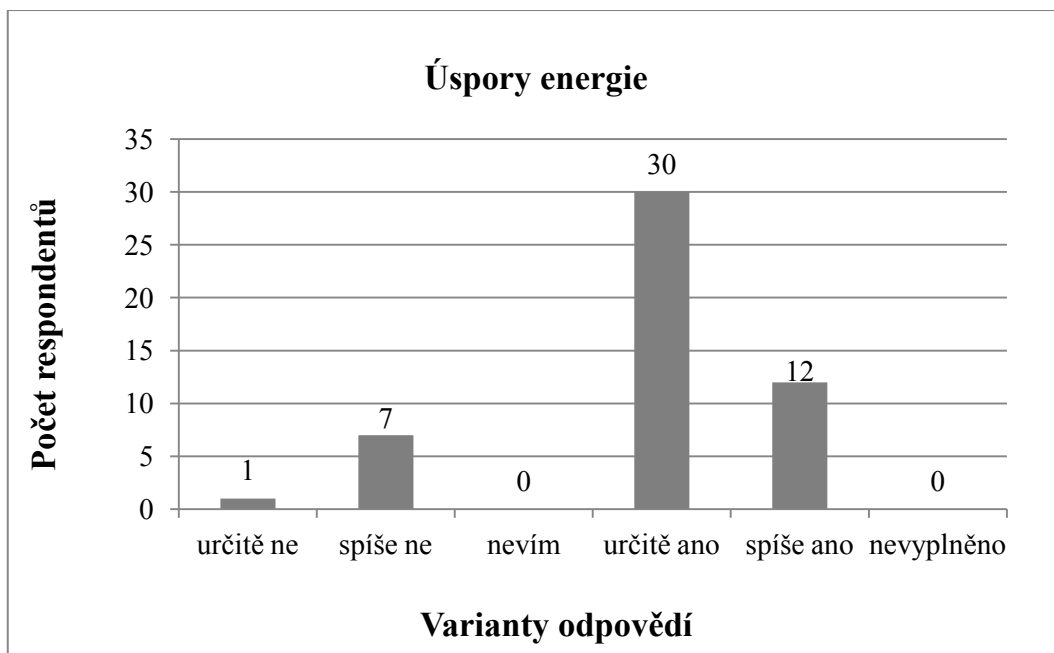
Dotazník byl zaměřen na všechny tři oblasti výkonnosti podniku, obsahoval přes 50 otázek, což bereme jako negativní fakt při vyplňování firmami. Z velkého množství rozeslaných dotazníků nám přišlo nazpět pouze malé procento použitelných vzorků, a to 5 %. Mnoho z firem totiž některé části vyplnilo sporadicky, spíše vůbec ne, a proto tyto dotazníky nemohly být použity. Použitelnost, případně nepoužitelnost, byla dána předem stanovenou podmínkou, která vycházela z nutnosti vyplnění každé části dotazníku. Pokud dotazník měl vyplněnou každou část, byl zařazen do dalšího dotazníkového šetření. Na základě této podmínky bylo po důkladném šetření přichozích dotazníků vybráno pouze 50 firem, jejichž výsledky se pro účely výzkumu daly použít a byly věrohodné.

Tento příspěvek je zaměřen na dopad environmentální politiky na činnost malých a středních podniků, proto byly vybrány následující skutečnosti z environmentální oblasti. Považujeme je za nejzajímavější z této oblasti v rámci řešení již zmíněného výzkumu.

3.1 Snížení vlivu na životní prostředí

Jednou z otázek dotazníkového šetření bylo, kterými environmentálními aspekty podniky snižují vliv na životní prostředí. Aspekty, které byly uvedeny, jsou tyto: úspory energie, minimalizace odpadu s využitím recyklace, prevence znečišťování (např. emise do vzduchu a vody, odpadní vody, hluk), ochrana životního prostředí, udržitelnost dopravy, šetřením finančních prostředků snížením dopadu na životní prostředí a při vývoji nových výrobků či služeb.

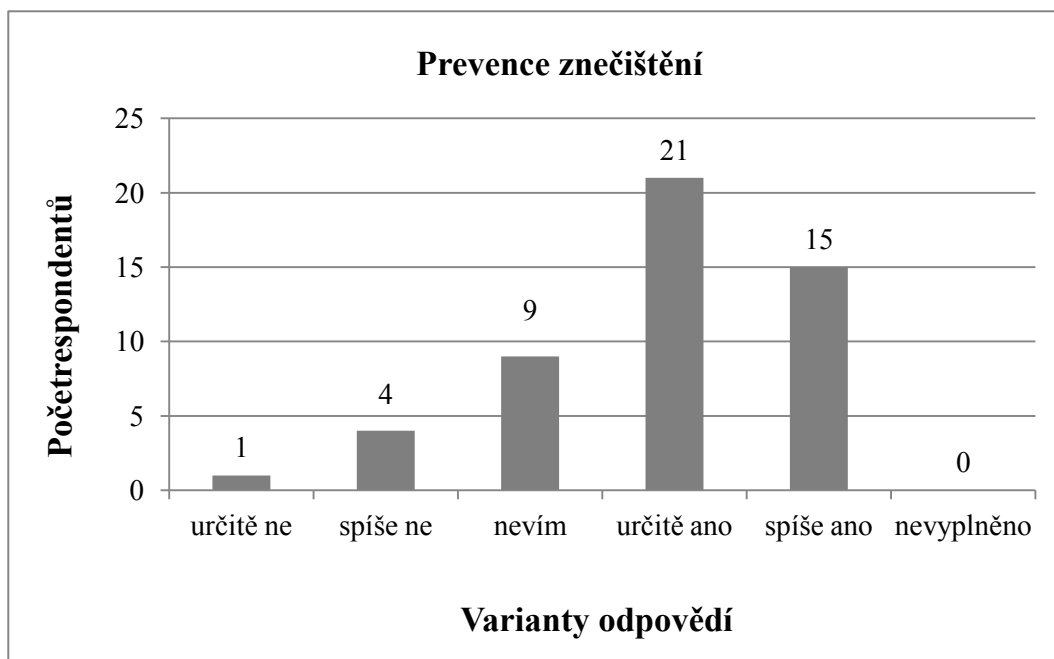
Energie je hnacím motorem vývoje lidstva. Na energii závisí nejen ekonomický růst, ale také životní úroveň obyvatel. Společnost se čím dál tím více stává závislou na neobnovitelných zdrojích energie. Z Obr. 2 vyplývá, že většina dotázaných firem se snaží snižovat vliv na životní prostředí úsporami energie. Zcela jistě k této skutečnosti přispívá i fakt neustálého zvyšování cen energií. Vlády začínají, i když pomalu, směřovat k zavádění podnětů, zaměřených na zavedení úspor energie do legislativy, čímž alespoň částečně podporují Kjótský protokol a nařízení EU.

Obr. 2: Jakým způsobem snižujete vliv ve Vašem podniku na životním prostředí?

Zdroj: Vlastní zpracování

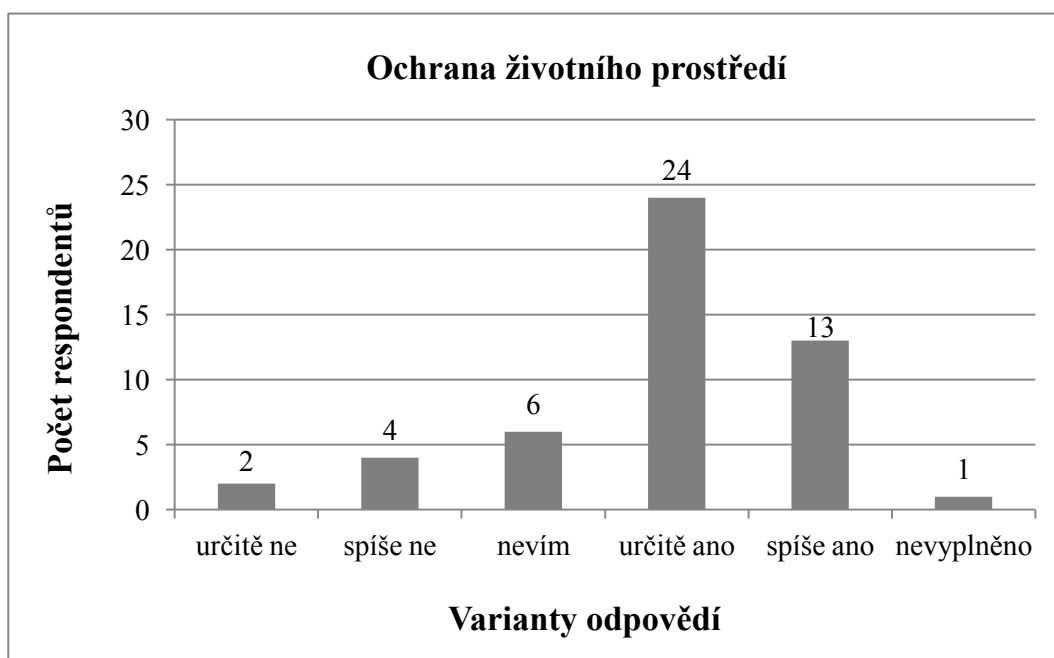
Prevence znečišťování zahrnuje především problematiku odpadů. Pokud budou firmy omezovat produkované znečišťování, dosáhnou nižších poplatků za znečišťování životního prostředí, což v dnešní době neustálého snižování nákladů je zcela jistě pozitivním faktem. Produkci určitého množství odpadů nelze zabránit (převážně u výrobních činností), proto je vhodné se také zabývat otázkou využití odpadu jako vedlejšího produktu, suroviny pro jinou výrobu či jako zdroj energie. Obr. 3 poukazuje na kladný vztah firem k prevenci znečišťování. Většina dotázaných se snaží proti tomuto jevu určitým způsobem „bojovat“.

Obr. 3: Jakým způsobem snižujete vliv ve Vašem podniku na životním prostředí?

Zdroj: Vlastní zpracování

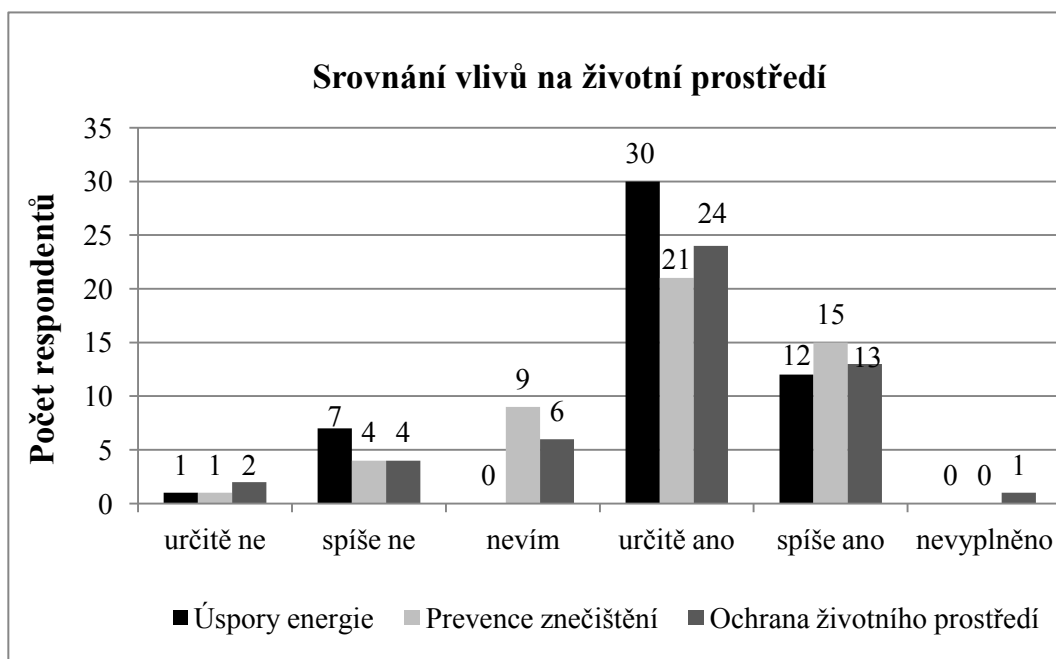
Do oblasti ochrany životního prostředí lze zahrnout oblast ochrany vod (zdroje pitné vody, rozšíření kanalizačních systémů) a oblast ochrany ovzduší (např. snižování emisí, ochrana ozónové vrstvy). Opět české podniky dokázaly, že jim tato oblast není lhostejná, jelikož většina z nich se snaží snižovat vlivy své činnosti tak, aby byla dosažena ochrana životního prostředí, viz Obr. 4.

Obr. 4: Jakým způsobem snižujete vliv ve Vašem podniku na životním prostředí?

Zdroj: Vlastní zpracování

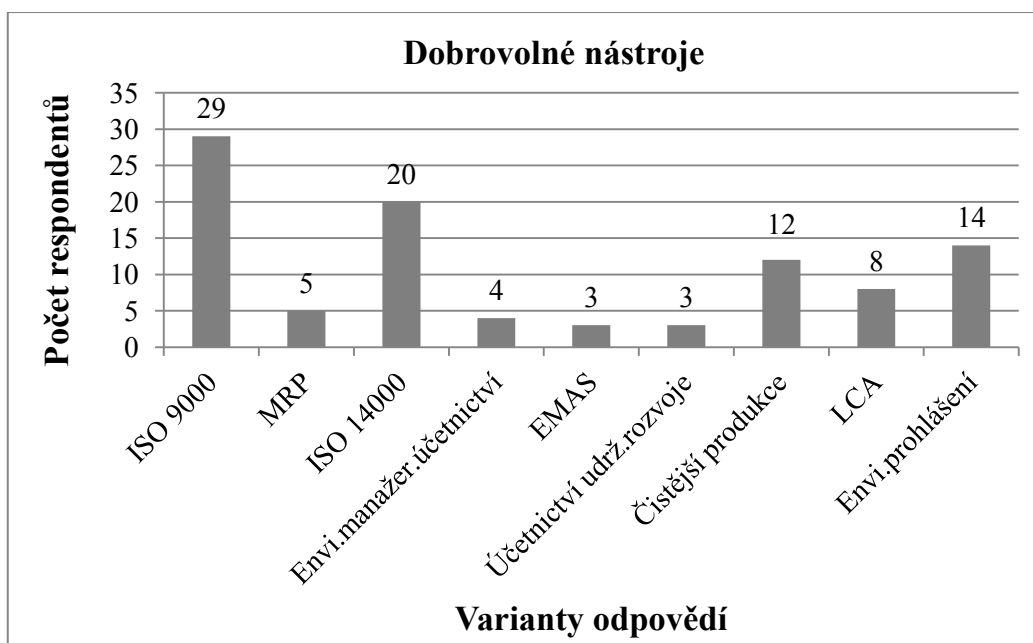
Pro větší přehlednost byly všechny tři předešlé otázky vloženy do jednoho grafu, který byl označen jako Obr. 5. Z celkového porovnání je patrné, že firmy zaměřují své aktivity nejvíce na úsporu energie. Taktéž ochraně životního prostředí je věnována poměrná část činností. Lze z toho vydedukovat, že firmy mají opravdu zájem podporovat čistotu a ochranu životního prostředí. Získané informace umožňují jednoznačně posoudit i jejich vzrůstající zájem o ekologii.

Obr. 5: Jakým způsobem snižujete vliv ve Vašem podniku na životním prostředí?

Zdroj: Vlastní zpracování

Další otázka, kterou jsme se v rámci výzkumu zabývaly, byla zaměřena na dobrovolné nástroje řízení. Cílem bylo zjistit, kolik společností a v jaké míře má některý z dobrovolných nástrojů zaveden. Z Obr. 6 vyplývá, že většina dotázaných firem má zavedeny normy ISO do svého podnikání. Normy ISO patří k managementu jakosti pro MSP a dá se říci, že jsou mezi těmito podniky nejznámějšími dobrovolnými nástroji, což také tento výzkum potvrdil.

Obr. 6: Jaké dobrovolné nástroje již máte ve Vašem podniku zavedeny?

Zdroj: Vlastní zpracování

4 Závěr

Z výzkumu bylo patrné, že současný trend, zaměřený na životní prostředí, ovlivnil všechny podniky, nikoliv jen ty velké. Malé a střední podniky se snaží jít s dobou a neustále zlepšovat své postavení a činnosti k dosažení určitého standardu, který jim zaručí konkurenceschopnost. Výsledky výzkumu mohou být využity k ověření si, jak české podniky přizpůsobují svojí činnost ochraně životního prostředí, jaké dobrovolné nástroje podniky používají a taktéž mnoho dalších užitečných informací. Je nutné ovšem zmínit, že v článku byla prezentována pouze část výsledků výzkumu. Data umožňují ověřit, zda se podniky řídí politikou životního prostředí a do jaké míry spolupracují zkoumaní respondenti se zahraničními partnery. Výsledky mohou být užitečné pro potenciální zákazníky a dodavatele daných firem, případně mohou být jedním ze zdrojů určenému k dalšímu zpracování v rámci statistik Českého statistického úřadu. Jak je uvedeno v textu, bylo v rámci výzkumu osloveno 1000 respondentů. Z tohoto počtu oslovených osob byla návratnost 5 % tedy v absolutním vyjádření 50 dotazníků. I pouze přes 5% návratnost byla získána vysoce kvalitní data, která mohou být i nadále využita. V textu jsou uvedeny formou grafu jen určité údaje a to především ty, které jsou z pohledu environmentální politiky zajímavé. V grafech je nastíněno, že se společnosti hromadně snaží především eliminovat spotřebu energie a zároveň upřednostňují prevenci znečištění, protože jak je všeobecně známo, podniky vynakládají velké množství finančních prostředků na práci s odpady, ať už se jedná o recyklaci, přepracování či likvidaci. Z výsledků vyšlo taktéž najevo, že téměř 75 % podniků zaměřuje své každodenní aktivity na ochranu životního prostředí. Tento životní styl je nutností, aby současné podniky uspěly v dnešním globalizovaném světě. Zákazníci vyžadují produkty, které byly vyrobeny

technologiami spojenými s ochranou životního prostředí. Taktéž podniky si vybírají dodavatele, které tyto předpoklady splňují. Společnosti, které se řídí ochranou životního prostředí a používají environmentální nástroje, mají jednotlivá environmentální pravidla zakotvená v podnikových kodexech. Zároveň jsou tyto společnosti kontrolovány speciálními organizacemi, které nejen že mají pravomoc přidělit příslušnou certifikaci, ale zároveň mají i pravomoci tuto certifikaci odejmout po důkladné kontrole podniku. Uvedená certifikace je základem spolupráce dodavatelů, zákazníků, podniků i okolí, a proto si nemohou tyto společnosti dovolit o ni přijít.

Poděkování

Tento článek byl zpracován s podporou specifického výzkumu č. FP – J-10-2 „Integrace environmentální, ekonomické a sociální výkonnosti podniku: Empirická analýza českých malých a středních podniků (MSP)“

Použité zdroje

- [1] API – AKADEMIE PRODUKTIVITY A INOVACÍ, S.R.O. *Měřením a řízením výkonnosti ke zvyšování konkurenceschopnosti malých a středních průmyslových podniků v období globální finanční krize*. 2010. [cit. 2011-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://e-api.cz/page/69720.merenim-a-rizenim-vykonnosti-ke-zvysovani-konkurenceschopnosti-malych-a-strednich-prumyslovych-podniku-v-obdobi-globalni-financni-krize/>>.
- [2] CZECHINVEST. *Definice malého a středního podnikatele*. 2011. [cit. 2011-03-31]. Dostupné na WWW: <<http://www.czechinvest.org/definice-msp>>.
- [3] DOTACE. *Dotace EU pro všechny*. 2011. [cit. 2011-04-03]. Dostupné na WWW: <<http://dotace.ihned.cz/c1-21374760-dotace-eu-pro-vsechny>>.
- [4] ECAP. *Malé, čisté a konkurenceschopné*. 2011. [cit. 2011-04-10]. Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/environment/sme/pdf/brochure_layout_cs.pdf>.
- [5] PITNER, T. *Environmentalistika*. 2011. [cit. 2011-04-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.fi.muni.cz/~tomp/envi/content.html>>.
- [6] ISSaR, *Indikátory životního prostředí*. 2011. [cit. 2011-04-10]. Dostupné na WWW: <<http://issar.cenia.cz/issar/page.php?id=110>>.
- [7] ISSaR. *Klíčové indikátory životního prostředí*. 2011. [cit. 2011-04-10]. Dostupné na WWW: <<http://issar.cenia.cz/issar/page.php?id=1504>>.
- [8] ISO, *13.020.10: Environmental management*. 2011. [cit. 2011-03-31]. Dostupné na WWW: <http://www.iso.org/iso/iso_catalogue/catalogue_ics/catalogue_ics_browse.htm?ICS1=13&ICS2=20&ICS3=10>.

- [9] MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR. *Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2010*. 2011. [cit. 2011-04-12]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpo.cz/cz/podpora-podnikani/msp/>>.
- [10] SVAZ PRŮMYSLU A DOPRAVY ČR. *Evropská unie jako přínos pro konkurenceschopnost malých a středních podniků v globální ekonomice*. 2010. [cit. 2011-03-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.spcr.cz/aktualni-tema/evropska-unie-jako-prinos-pro-konkurenceschopnost-malych-a-strednich-podniku-v-globalni-ekonomice>>.
- [11] ŠTUDENT J., HYRŠLOVÁ J., VANĚČEK V. *Udržitelný rozvoj a podnikání, Environmentální reporting, Hodnocení udržitelného rozvoje a environmentální účetnictví*. 1. vydání. Edice CEMC – Příručka pro odborníky a vedení organizací, 2005. 78 s. ISBN 80-85990-09-1.
- [12] VANĚČEK, V. *Environmentální podnikové účetnictví. Ekonomické nástroje pro trvale udržitelný rozvoj České republiky*, 13. svazek. Praha: Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy, 1996.
- [13] WELFORD,R., GOULDSON,A. *Environmentální řízení a strategie podnikání*. 1. vydání. Praha: CEMC, 1997. 242 s. ISBN 80-85990-07-5.
- [14] ZAHRADNÍK, P., JEDLIČKA, J. *Trendy ve vývoji podpůrných politik pro malé a střední podniky v EU*. 2011. [cit. 2011-04-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.euractiv.cz/print-version/analyza/trendy-ve-vvoji-podprnch-politik-pro-mal-a-stedn-podniky-v-e>>.

Kontaktní adresa

Ing. Markéta Klímková

Vysoké učení technické v Brně
Fakulta podnikatelská, Ústav ekonomiky
Kolejní 2906/4, 612 00 Brno, Česká republika
Email: Klimkova@fbm.vutbr.cz
Tel.: +42054114 3731

Ing. Jana Hornungová

Vysoké učení technické v Brně
Fakulta podnikatelská, Ústav ekonomiky
Kolejní 2906/4, 612 00 Brno, Česká republika
Email: Hornungova@fbm.vutbr.cz
Tel.: +42054114 3731

Doručeno redakci: 28. 04. 2011
Recenzováno: 10. 07. 2011
Schváleno k publikaci: 09. 08. 2011